

Referanser: KM 16/17; KR 40/20, KR 64/20, KR 80/20

Arkivsak: 20/02184-16

Mer himmel på en truet jord - Den norske kirkes arbeid med klima, miljø og bærekraft mot 2030

Sammendrag

Kirkemøtet 2017 ba i sak KM 16/17 om at det forberedes en sak om fremdrift og måloppnåelse på kirkens arbeid med klima og miljø til Kirkemøtet i 2021. Denne saken presenterer status for arbeidet og føringer for veien videre. Mange meldinger om ekstremvær over hele kloden, og offentliggjøringen av første del av FN-klimapanelets sjette hovedrapport sommeren 2021 bekrefter nødvendigheten av at hele verdenssamfunnet handler resolutt og raskt. Klimafotavtryksanalysen for 2017, som viser at Den norske kirke ikke har redusert sine utslipp fra 2012 til 2017, er et viktig bakgrunnsdokument for del to av saken. Saken har fire deler: En del om teologi og tenkning knyttet til klima og miljø (1), en del om hvordan Den norske kirke skal redusere sine utslipp (2), en del om kirkens samfunnsansvar og påvirkningsmuligheter (3), og en om å utfordre enkeltmennesker til erkjennelse, omvendelse og endret atferd (4).

Forslag til vedtak

Kirkerådet anbefaler Kirkemøtet å treffe følgende vedtak:

Menneskers handlinger truer livet på jorden. Kirken er kalt til omsorg for alt det skapte. Derfor vil Kirkemøtet:

- 1. Styrke den teologiske bevisstheten om klima, miljø og bærekraft**
 - aktualisere forvalteransvaret i møte med dagens klima- og miljøutfordringer i kirkens forkynnelse, undervisning, diakoni og kommunikasjon
 - styrke kompetansen blant ansatte om kirkens bidrag til å nå bærekraftsmålene og ta i bruk Bispemøtets dokument «Guds skaperverk – vårt hjem»
 - styrke den interreligiøse dialogen om klima og miljø

2. Redusere Den norske kirkes egne utslipp og miljøbelastning gjennom å

- kutte klimautslipp fra reisevirksomhet med 53 % innen 2030
- prioritere bærekraft og utslippsreduksjoner i forvaltning av kirkebygg og vektlegge klimafotavtrykk ved nye kirkebygg
- stille krav om bærekraft ved innkjøp og anskaffelser og kapitalforvaltning
- utvikle en arbeidsgiverpolitikk som fremmer bærekraft
- bruke egen kapital til å fremme bærekraft
- gjøre Den norske kirke klimanøytral fra 2030 ved at virksomheten kompenserer for sine utslipp

3. Påvirke politikk og handlingsmønster ved blant annet å

- være en pådriver for at det norske samfunnet oppfyller forpliktelsene som ligger i Parisavtalen og bærekraftsmålene
- oppmuntre myndighetene til å ta grep som bidrar til at enkeltpersoner kan endre sin livstil i bærekraftig retning
- øke bevisstheten om og vern av biologisk mangfold, både i eget arbeid og politisk påvirkningsarbeid
- i nært samarbeid med Kirkens Nødhjelp, Det lutherske verdensforbund, Kirkens verdensråd, Act Alliance og Samarbeid menighet og misjon (SMM), ha særlig oppmerksomhet på internasjonalt samarbeid og solidaritet og vise hvordan lokalt og globalt engasjement henger sammen
- inkludere urfolks kunnskap og erfaringer om bruk av natur i sårbare områder
- være særlig oppmerksom på at arbeidet med det grønne skiftet ikke uforholdsmessig griper inn i og rammer samers og andre urfolks livsgrunnlag

4. Utfordre til erkjennelse, omvendelse og endret atferd i møte med et truet skaperverk

- Tilby bibelstudier og samtalegrupper om teologiske perspektiver på klima og miljø
- Stimulere til handlingsalternativer, slik som gjenbruk, bytte- og utlånsordninger og klimavennlige arrangementer i lokalsamfunnet.
- Vise hvordan kristen tro og håp kan oppmuntre den enkelte til radikale endringer av forbruksmønster.

Saksorientering

Bakgrunn

Engasjementet for sosialetikk og vern om skaperverket har lenge stått sterkt i Den norske kirke. Bispemøtet og Kirkemøtet har fattet vedtak om forbruk og rettferd, skaperverk og bærekraft, klima og internasjonal solidaritet. Uttalelsene «Forbrukersamfunn som etisk utfordring» (BM 14/92), «Forbruk og rettferd» (KM 10/96), «Truet liv - troens svar» (KM 4/07) og det økumeniske samarbeidsprosjektet «Skaperverk og bærekraft» fra 2008-2016 (KM 16/17) er bare noen av milepælene for dette. Både egne initiativ og tiltak, utstrakt samarbeid og bygging av nettverk har

vært del av Den norske kirkes arbeid. Lokalt har nærmere 400 menigheter registrert seg som «grønne menigheter». I dette ligger både lokal oppslutning og potensial. Ressurser og beskrivelser er samlet på nettsiden www.gronnkirke.no, og det er laget en egen bakgrunnsartikkel til denne kirkemøtesaken som innføring¹.

Bakgrunnen for dette langvarige engasjementet er et dystert bilde av jordens tilstand. I mai 2019 offentliggjorde FNs naturpanel en omfattende rapport om tilstanden til verdens biomangfold og økosystemer². Den slår fast at menneskelig aktivitet truer én million arter og viser blant annet at mennesker har gjort betydelige endringer på tre fjerdedeler av jordens landoverflate. Nyhetsbildet sommeren 2021 var preget av katastrofemeldinger om hetebølger, enorme skogbranner, flom og skred mange steder på kloden, og mennesker som dør eller må flykte etter å ha mistet alt. 9. august 2021 offentliggjorde FNs klimapanel første del av sin sjette hovedrapport. Den bekreftet med sikkerhet det man hadde varslet i årevis: En økning av ekstremvær over hele kloden. Denne alarmerende utviklingen fortsetter til tross for at FNs klimatoppmøte i Paris i 2015 vedtok å jobbe for en begrensning av jordas oppvarming til under 2 grader. Forskere slår fast at alle mennesker vil bli berørt av endringene man nå ser³. I mange områder vil det bli langt vanskeligere å produsere mat. Jordens klima vil bli mer ekstremt. Tørre områder vil bli tørrere, og våte områder våtere. Det vil føre til en økning av klimaflyktninger og økt fare for konflikter. De fattigste rammes hardest og tidligst. Fattigdomsbekjempelsen vil bli satt langt tilbake, og bærekraftsmålene kan bli umulige å nå. Forskere peker på en rekke andre problemområder og kritiske grenser for jordkloden som er avgjørende for å unngå katastrofer⁴: Ved siden av klimaendringer og tap av biomangfold nevnes et skadet ozonlag, arealbruksendringer, tilgang til ferskvann, havforsuring, overforbruk av fosfor og nitrogen, aerosoler/luftforurensing og kjemisk forurensing⁵.

Felles for alle ovennevnte problemer er at de er forårsaket eller påskyndet av menneskelig aktivitet. I tillegg kommer andre menneskerelaterte problemer som befolkningsvekst, redusert tilgang til mat, flukt fra land til by, væpnede konflikter og økende forskjeller mellom fattige og rike. Alt dette må sees i sammenheng. Derfor må også løsningene sees i sammenheng. Det kreves stor omstilling på mange samfunnsområder som berører både økonomi og arbeidsliv. Derfor vedtok verdenssamfunnet gjennom FN i 2015 bærekraftsmålene som en felles global

Bærekraftsmålene er verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030. Det er i alt 17 mål og 169 delmål. Målene skal fungere som en felles global retning for land, næringsliv og sivilsamfunn.

¹ <https://kirken.no/nb-NO/gronnkirke/tema%20alt%202/km%202021%20mer%20himmel%20p%C3%A5%20en%20truet%20jord/>

² <https://www.miljodirektoratet.no/aktuelt/nyheter/2019/mai-2019/naturpanelet-akselererende-og-alvorlig-utvikling-for-naturen/>

³ <https://energiogklima.no/nyhet/ny-rapport-fra-klimapanelet-klimaendringene-gar-stadig-raskere/>

⁴ Forskere bruker begrepet «planetary boundaries», et konsept som beskriver jordens ni viktigste tålegrenser for fremtidig menneskelig aktivitet og utvikling, deriblant klima og biodiversitet. Konseptet ble utviklet 2009 av en internasjonal forskningsgruppe ledet av Stockholm Resilience Centre.

⁵ <https://www.eea.europa.eu/soer/2020/soer-2020-visuals/status-of-the-nine-planetary-boundaries/view>

agenda⁶. Samme år ble det på FNs klimatoppmøte i Paris inngått en avtale som skal få verdens utslipp til å synke raskest mulig og holde temperaturøkningen under 2 grader. Etter 2050 er målet netto nullutslipp⁷.

Tall fra Carbon Footprint of Nations⁸ og FNs Global Environmental Outlook⁹ viser at ressursforbruket i industrialiserte land må ned til en tiendedel for å frigjøre ressurser til utvikling av land i Sør. I Norge må CO₂-utslipp dermed reduseres fra 10 tonn til 1 tonn per person. Samtidig slås det fast at nordmenns privatforbruk de siste 20 årene har vokst med 70 %. Denne tendensen har fortsatt til 2020. Mye takket være norsk næringsliv, var norske klimagassutslipp i 2019 på det laveste nivået siden 1993. Like fullt har Norges utslipp bare sunket med 2,3 % fra 1990 til 2019, mens det har sunket med 30 % i Sverige og 24 % i EU¹⁰.

Stadige varsler om økende miljøproblemer og klimaendringer gjør inntrykk, ikke minst på barn og unge. Forfatter Unn Stalsberg skriver i en kronikk: «Det er noe som heter økologisk sorg, og jeg tror vi er mange som rammes av denne form for moderne tristhet. Verden slik vi kjente den forsvinner, minutt for minutt, mens vi ser på. Maktesløsheten, håpløsheten og lammelsen blir overveldende, på samme måte som når noen dør og vi vet at den vi var så glade i, den som var uunnværlig, faktisk er endelig helt borte og samme hva vi gjør eller sier er det ingen vei tilbake, sånn det var. Da ser man at man burde sett det komme.»¹¹

Kristendommens historiske rolle har også blitt kritisert for å bidra til utviklingen gjennom en ensidig fortolkning av bibelversene i 1. Mosebok 1,26-28: å betrakte seg selv som et bilde av Gud og underlegge seg jorden. Kritikere mener dette, forsterket av opplysningstiden, industriell revolusjon, en uhemmet forbrukerkultur og markedsliberalisme, har lagt grunnlag for naturens ødeleggelse.

Et skaperverk i krise utfordrer kirken: Hvordan møte slike altomfattende trusler mot livsvilkår på jorden i kirkens teologiske refleksjon, egen praksis og som stemme i det offentlige rom? 8. januar 2021 la regjeringen frem *Meld. St. 13 (2020 – 2021) Klimaplan for 2021 – 2030* som beskriver hvordan Norge i samarbeid med EU skal redusere sine klimagassutslipp på ikke-kvotepiktig sektor med 45 % innen 2030.¹² Hvordan kan kirken bidra til å styrke både evnen og viljen til å bære de omkostningene det grønne skiftet vil innebære for alle, samt samarbeide med myndigheter, næringsliv og frivillige aktører om dette?

⁶ Se <https://www.fn.no/Om-FN/FNs-baerekraftsmaal>

⁷ <https://no.wikipedia.org/wiki/Parisavtalen#M%C3%A5l>

⁸ Analysen *Carbon footprint of nations: a global, trade-linked analysis* ble publisert 2009 av norske forskningsmiljøer. Den beregner nasjoners klimafotavtrykk Se <https://pubs.acs.org/doi/full/10.1021/es803496a#>

⁹ FNs Global Environmental Outlook er en jevnlig utgitt omfattende hovedrapport fra FNs miljøprogram. Den sjette rapporten ble utgitt i 2019, den femte i 2012. Den bekrefter de samme hovedutfordringene med klimaendringer, tap av biologisk mangfold, osv. som andre rapporter. Se <https://edition.cnn.com/2019/03/13/health/un-global-environment-outlook-report/index.html>

¹⁰ <https://energiogklima.no/klimavakten/norges-utslipp/>

¹¹ <https://agendamagasinet.no/kommentarer/okologisk-sorg/>

¹² <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-13-20202021/id2827405/>

1. Styrke den teologiske bevisstheten om klima, miljø og bærekraft

Gud skapte mennesket som del av en helhet, hele skaperverkets felleskap. Bibelens skapelsesfortellinger gir en grunnleggende verdi til dette fellesskapet. Alt levende er vevet sammen. Alt har verdi i seg selv. Jordmennesket (hebraisk *adam* av *adama*), som også er skapt i Guds bilde, hører uløselig sammen med resten av den skapte verden. På denne måten er både Gud og skaperverket grunnleggende sett relasjonelle. For kirkens del er derfor klima, miljø og bærekraft relasjonelle anliggender. Det handler om menneskets relasjon til naturen, til medmennesker, til seg selv og til Gud.

I skapelsesfortellingen i 1 Mos 2 skal mennesket tjene og verne det det selv er en del av. Menneskets rolle som forvalter med ansvar overfor Gud og alt det skapte, er en grunntanke i bibelske tekster. Det betyr imidlertid ikke at mennesket er satt til å dominere resten av skaperverket. I dag må kirken erkjenne de problematiske sidene ved egen arv når det gjelder slike fortolkninger. Uttrykket å «underlegge seg jorden» er blitt brukt for å legitimere en utnyttelse av jordens ressurser som ikke er bærekraftig, og en utbytting av andre ressurser og nåværende urettferdige strukturer. Dette må kirken erkjenne i egen syndsbejennelse. Å ha forvalteransvar krever visdom, ydmykhet og kunnskap, samt en dyp forståelse av kretsløpene mennesker er del av. Det gir ikke mennesker en status som tillater ødeleggelsen av andre skapningers livsgrunnlag og dermed en fremmedgjøring av mennesket selv fra det og dem det hører sammen med¹³.

Ivaretagelse av skaperverket er integrert i mange av Jesu bilder og lignelser. Han pekte på Guds omsorg for ravnene, liljene og gresset (Luk 12,22) og løftet fram gjeteren som verner om sauene (Joh 10). I Markusevangeliet formuleres misjonsbefalingen som å «forkynne evangeliet for alt som Gud har skapt» (Mark 16,15). Bibelske tekster setter også ord på det ødelagte i skaperverket. Paulus skriver at alt det skapte sukker og stønner mens det venter på Guds frelse (Rom 8, 19-23). Håpet om forsoning og helbredelse er kraftfullt uttrykt i Kolosserbrevet: «For i ham ville Gud la hele sin fylde ta bolig, og ved ham ville Gud forsone alt med seg selv, det som er på jorden, og det som er i himmelen, da han skapte fred ved hans blod på korset» (Kol. 1, 15-20). Denne teksten understreker hvordan Guds kjærlighet omfatter mennesket så vel som alt det andre skapte, og knytter det sammen i et radikalt håp om nyskapelse og framtid.

Bispemøtet har utarbeidet heftet «Guds skaperverk – vårt hjem»¹⁴, som viser hvordan kampen for skaperverket berører alle deler av kristen tro, slik den uttrykkes i kirkens gudstjeneste. Den viser at kirkens engasjement for miljø og klima er bibelsk forankret, står i en lang tradisjon av trospraksiser og bekreftes gjennom globale

¹³ Historikere som Lynn White jr. i artikkelen *The historical roots of our ecological crisis*, har i lang tid hevdet at en ensidig vektlegging av enkelte bibelvers som 1. Mo. 1, 28 er medansvarlig for en jord i krise

¹⁴

<https://kirken.no/globalassets/kirken.no/bispemotet/2021/guds%20skaperverk%20bokm%C3%A5l%20korr3.pdf>

økumeniske og interreligiøse fellesskap. Mange ulike kirkesamfunn, urfolksgrupper og internasjonale økumeniske organisasjoner som det Lutherske Verdensforbund (LVF) og Kirkenes Verdensråd (KV) har bidratt til å utvikle økoteologi og miljøetikk. Et godt eksempel er pave Frans' encyklika *Laudato Si*. Der utfordrer Paven blant annet Den katolske kirken til å bidra til en grasrotfolkebevegelse som står imot ødeleggelsen av skaperverket¹⁵. Dette blir supplert av en rekke felles interreligiøse uttalelser og initiativer. Den norske kirke ønsker å bidra inn i dette i samhandling med andre aktører og trosfellesskap.

Kjærlighet til Gud og til alt det skapte forplikter til felles handling. Den norske kirke vil bidra med sin teologiske og etiske kompetanse til nødvendige omstillingsprosesser i tiåret fram mot 2030. Kirken vil utvide det menneskesentrerte perspektivet i sin teologi og praksis. Kirken vil fremme helhetstenkning som rommer både forståelsen av klimarettferdighet, et oppgjør med koloniale relasjoner til urfolk og land, uttrykk for økologisk sorg og fortvilelse og håpsteget, livsmot og handlingsalternativer som bidrar til gode mellommenneskelige og økologiske relasjoner. Det skal være sammenheng i kirkens ritualer, fortellinger og offentlige stemme, mellom forkynnelse, undervisning, liturgi, og diakoni. Kirken skal vise vei til andre måter å leve i relasjon til alt levende, og jobbe for fred, rettferd, medbestemmelse og likeverd på tvers av menneskelig ulikhet.

2. Redusere Den norske kirkes egne utslipp og miljøbelastning

Den norske kirkes engasjement for vern om skaperverket har vært langvarig og mangfoldig. Samtidig er kirken selv en stor organisasjon med ansvar for konkrete klimagassutslipp. En kirke som ikke ser bjelken i sitt eget øye, er ikke troverdig. Den norske kirke må derfor kutte minst like mye i egne utslipp som man forventer at andre aktører og sektorer skal gjøre.

Stockholm Environment Institute har utarbeidet rapporten *Norway's Fair Share of meeting the Paris Agreement* på oppdrag fra bl.a. Kirkens Nødhjelp¹⁶. Den beregner Norges rettferdige andel til den internasjonale klimadugnaden til minst 53 % utslippskutt innen 2030¹⁷. Dette innebærer at Den norske kirke må redusere sine utslipp tilsvarende.

Den norske kirke har også tidligere erkjent at man bør stille tilsvarende reduksjons- og omstillingskrav til seg selv og sin egen organisasjon: Kirkemøtet vedtok i 2012 (KM 4/12) at det skulle utarbeides en egen klimamelding for Den norske kirke.

¹⁵ National Catholic Reporter, <https://www.ncronline.org/news/earthbeat/vatican-office-invites-church-journey-total-sustainability-next-decade>, 17. Mai 2020.

¹⁶ Rapporten «*Norway's Fair Share of meeting the Paris agreement*» presenterer en utredning av hva som er Norges rettferdige andel av nødvendige globale utslippskutt, samt Norges rettferdige andel av kostnadene for at utviklingslandenes klimatilpasninger. Rapporten ble utarbeidet 2018 på oppdrag fra Kirkens Nødhjelp, Regnskogfondet, Naturvernforbundet og Forum for utvikling og miljø. Se https://www.kirkensnodhjelp.no/globalassets/lanserte-rapporter/2018/norways-fair-share-2018_web.pdf

¹⁷ <https://www.kirkensnodhjelp.no/nyheter/aktuelt/ny-rapport-norge-ma-halvere-utslippene-pa-hjemmebane/>

Denne skulle konkretisere hvordan alle ledd i kirkens organisasjon kan bidra til å realisere kirkens ambisjoner for klima og bærekraft. Kirkerådets sekretariat utviklet en slik klimamelding i samarbeid med fagmiljøer i årene etter 2012¹⁸. Som del av dette ble det utført klimafotavtryksanalyser for Den norske kirke i 2012 og 2017, gjennom analyser av økonomisk aktivitet. Analysene for 2012 og 2017 viser nærmest identiske tall for totalutslipp: 107 000 tonn CO₂^e i 2012, og 109 000 tonn CO₂^e i 2017. Tross tydelig tale og stort engasjement evnet altså ikke Den norske kirke å redusere sine totalutslipp i årene mellom 2012 og 2017. Dette viser hvor krevende det er å omsette ord om klima og miljø til handling. Den norske kirke må gjøre mer konkrete tiltak for faktisk å redusere sine utslipp.

Nasjonalt og regionalt er det reisevirksomhet som utgjør den største kategorien utslipp, og fra 2012 til 2017 økte andelen utslipp fra reiser og transport fra 15 % til 18 % av Den norske kirkes totale utslipp. Totalt er det samtidig kategoriene forvaltning, drift og vedlikehold av kirkebyggene og energibruk knyttet til kirkebyggene som står for de høyeste utslippene¹⁹. Dette viser at en planmessig utslippsreduksjon i Den norske kirke bare er mulig gjennom samarbeid mellom nasjonalkirkelige og lokalkirkelige aktører. Som et bidrag til dette har Kirkerådet etablert et nasjonalt samarbeid med KA og Norges kirkevergelag om miljøledelse.

Flere av Den norske kirkes søsterkirker har et sterkt klimaengasjement. Både Svenska Kyrkan og Den lutherske kirken i Finland har vedtatt strategier for å gjøre kirken karbonnøytral innen 2030. Den lutherske kirken på Island har også konkrete planer for kirkens klimaarbeid. Det samme gjelder Church of England og de lutherske kirkene i Tyskland, sammen med mange andre. Den norske kirkes planer fram mot 2030 korresponderer dermed godt med kirkelig klimaengasjement i naboland.

For å omsette ord til handling vil Kirkemøtet at Den norske kirke gjennomfører følgende:

Redusere klimautslipp fra reisevirksomhet med 53 % innen 2030

Som nevnt, økte reiser og transports andel av Den norske kirkes totale utslipp fra 2012 til 2017. Konkrete mål og tiltak er nødvendige for å oppnå en reduksjon som svarer til anbefalingene fra FNs klimapanel. Flere virksomheter utarbeider nå retningslinjer for reising. Kirkerådets sekretariat har tatt i bruk nye retningslinjer for reiser som skal redusere utslipp fra tjenestereiser med minst 53 % innen 2030. Retningslinjene er utarbeidet innenfor dagens hovedtariffavtale. Virkemidlene i retningslinjene handler dels om bedre kompensasjon for ansatte som velger andre reisemåter enn fly, dels om økt bruk av videomøter og om at sekretariatet etter hvert år kompenserer for egne utslipp. For å redusere klimautslipp fra reisevirksomhet med 53 % innen 2030, må Den norske kirke på alle nivå innføre retningslinjer for reising for alle som kirken betaler reiseutgifter for. Retningslinjene og virkemiddelbruken må ta utgangspunkt i lokale forhold i en landsdekkende

¹⁸ Firma MISA (Miljøsystemanalyse), nå del av Asplan Viak

¹⁹ Det vises til vedlagte Kirkerådssak om klimafotavtryksanalysene

folkekirke, samtidig som utslippsreduksjonen må være i tråd med anbefalingene fra FN's klimapanel.

Stille krav om bærekraft ved alle innkjøp og anskaffelser

I sin klimafotavtrykksanalyse for 2017 beskriver Asplan Viak hvordan bidraget fra innkjøp av forbruksmateriell, utstyr og tjenester bidrar med 20 % til det totale klimafotavtrykket. Samlet er utslippene fra dette altså noe større enn utslippene fra transport og reiser, som utgjør 18 % nasjonalt. I anskaffelser skal det stilles krav til bærekraft, noe som miljøledelse og miljøfyrtårnsertifisering krever og legger opp til. Hvilke krav som skal stilles, vil avhenge av hvilke produkter og tjenester som skal anskaffes. Også ved mindre innkjøp kan bærekraft vektlegges.

Prioritere bærekraft og utslippsreduksjoner i forvaltning av kirkebygg, og vektlegge klimafotavtrykk ved nye kirkebygg

Som vist i klimafotavtrykksanalysen for 2017 utgjør utslipp fra bygg rundt 66 % av Den norske kirkes samlede utslipp. Størstedelen av disse utslippene er knyttet til kirkebygg. Medlemsundersøkelsen viser at bevaring av kirkebygg er viktig for det store flertallet av kirkens medlemmer. I en tid med økende fokus på bærekraft har det stor betydning at kirkebyggene driftes energieffektivt.

Forvaltning av kirkebygg i Den norske kirke skjer gjennom de kirkelige fellesrådene på kommunenivå. Her vil samarbeid med kommunen, ikke minst om økonomi, legge rammer for investeringer til vedlikehold og drift, inklusive nødvendige omlegginger til redusert klimagassutslipp. Bærekraftig forvaltning av kirkebygg er dermed i stor grad avhengig av hva det enkelte kirkelige fellesråd beslutter og har rom til å beslutte. Den norske kirke har samtidig andre incentiver som kan fremme bærekraftig omlegging. Nasjonale midler til kirkebygg skal prioriteres til prosjekter som gir reduserte utslipp. Biskoper kan i sin behandling av kirkebyggsaker støtte løsninger som gir utslippsreduksjoner. Skal Den norske kirke få en mer bærekraftig forvaltning av kirkebygg, avhenger dette av at en rekke aktører prioriterer dette og deltar aktivt i de etablerte samarbeidsstrukturene.

Fra 2021, skal nye kirkebygg godkjennes av Kirkerådet jfr Kirkeordningen § 23 fjerde ledd. Gjeldende biskop skal gi skriftlig uttalelse som følger saken. Kirkebyggets klimafotavtrykk i hele byggets levetid, skal vektlegges i denne prosessen.

Utvikle en arbeidsgiverpolitikk som fremmer bærekraft

Presteforeningen har tatt til orde for å arbeide med hvordan arbeidsgiverpolitikken i Den norske kirke kan bli mer bærekraftig. Det er enighet mellom KA og arbeidstakerorganisasjonene om at hensyn til miljø og klima skal være en del av partssamarbeid og medbestemmelse, og skal bidra til en bærekraftig utvikling som fremmer bærekraftsmålene. Det arbeides videre med å konkretisere dette i kommende forhandlinger av hovedtariffavtale og hovedavtale. Avtaleverket kan legge til rette for og stimulere til at virksomheten tar klima- og miljøbevisste valg på alle plan i innkjøp/anskaffelser, drift av bygg, valg av møteform, valg av reisemåte og annet. Kompensasjoner for ansatte kan brukes som incentiver for å fremme bærekraftige valg. Den norske kirke som arbeidsgiver skal være en pådriver for dette.

Bruke egen kapital til å fremme bærekraft

Den norske kirke har nasjonalt omkring 250 millioner kroner av egenkapitalen plassert i aksjer og obligasjoner. I tillegg har en del sokn egen kapital plassert i aksjer, aksjefond og obligasjoner. Både investeringer og salg av aksjer påvirker hvilke bedrifter og teknologier som får gjennomslag i konkurransesituasjoner. Den norske kirkes kapital kan være et virkemiddel for å fremme bærekraftig utvikling. Globalt har det siden 2012 oppstått hundrevis av kampanjer som har som mål å trekke ut investeringer i fossilindustri og reinvestere i utvikling av alternative energikilder som sol- og vindkraft. Initiativtakere er både organisasjoner, byer og regioner, universiteter, kirker og religiøse institusjoner. Sommeren 2014 annonserte Kirkenes Verdensråd at man ikke lenger vil investere i fossil industri²⁰. Den norske kirke deltar i Church Investors Group, som samler mange av de største kirkelige investorene i Europa, for å kunne jobbe godt med disse problemstillingene. Kirkerådet vedtok i januar 2018 i sak KR [09/18](#) om Kapitalforvaltning, både en investeringsstrategi og retningslinjer for slike investeringer. Det er innenfor disse rammene Den norske kirkes egenkapital skal brukes til å fremme bærekraft.

Gjøre Den norske kirke klimanøytral fra 2030 ved at virksomheten kompenserer for egne utslipp

Klimanøytralitet kan oppnås enten ved å redusere egne utslipp eller ved å kompensere for utslipp. Globalt oppnås klimanøytralitet når alle klimagassutslipp oppveies av opptak eller fjerning av de samme klimagassene fra atmosfæren. FN definerer klimanøytralitet som en trestegs prosess: måling av utslipp, reduksjon av utslipp og kompensering for de utslippene man ikke klarer å redusere selv. Gjennom klimafotavtryksanalysene måler Den norske kirke egne utslipp. Utslipp kan også måles knyttet til enkelte utslippskategorier: f. eks. tilbyr flere reisebyråer at det beregnes utslipp for reiser bestilt gjennom byrået. Slik kan bestiller få en årlig oversikt over utslipp knyttet til reiser.

En virksomhet som setter en pris på egne utslipp, vil ha en økonomisk motivasjon for å kutte utslippene. Svenska kyrkan har vedtatt å bli klimanøytral fra 2030 ved å kompensere for egne utslipp²¹. Kvotepreisen var i 2019 155 kr for tonn Co2²². Dersom kvotepreisen er den samme i 2030 og Den norske kirke evner å halvere sine utslipp fram mot dette året, vil utgiftene til et klimanøytralt trossamfunn totalt være på ca 8,5 millioner kroner.

3. Kirkens samfunnsansvar og påvirkningsmulighet

Etter over 50 år med fokus på miljø og klima i Den norske kirke, er saken blitt enda mer aktuell. Den er nå en av de viktigste utfordringene verden står overfor. Skal man

²⁰ <https://www.theguardian.com/environment/2014/jul/11/world-council-of-churches-pulls-fossil-fuel-investments>

²¹ <https://www.svenskakyrkan.se/filer/acc6dde3-3be7-413b-9ae4-8e5a2286229d.pdf>

²² <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/klima/co2-kompensasjon/>

nå de mål som verdenssamfunnet har satt seg gjennom Parisavtalen og bærekraftsmålene, må alle bidra. Trossamfunnene har et særlig ansvar for å løfte fram skaperverkets egenverdi, miljø- og klimakrisens moralske aspekter og synliggjøre tro og håp som drivkraft for endring.

Den norske kirkes tilknytning til den globale økumeniske bevegelsen, i særlig grad gjennom medlemskapet i Kirkenes verdensråd (KV) og Det lutherske verdensforbund (LVF), har helt fra starten av vært viktig for kirkens grønne engasjement. Søsterkirker i Sør sin vektlegging av rettferdighet og fattigdomsfokus, sammen med innsikten fra urfolk, har bidratt til at «klimarettferdighet» er blitt retningsgivende for kirkens klima- og miljøengasjement.

Økumenisk deltakelse, og de senere år også interreligiøst samarbeid ved FNs klimatoppmøter, har vært en viktig påvirkningsmulighet. Den norske kirke har vært aktivt med i dette, som observatør under FN-møtene. Pave Frans' miljøengasjement har bidratt til at verdens politiske ledere nå lytter til religiøse ledere og erkjenner at skal man nå fram til endring på grasrota, er trossamfunnene avgjørende. Kirker har en særlig viktig rolle gjennom sin globale organisering og tilstedeværelse i lokalsamfunn over hele verden. Den norske kirke bør, med kompetanse og ressurser, derfor satse videre på å bidra til internasjonalt økumenisk og interreligiøst samarbeid på dette feltet. Kirkens tro og spiritualitet, sammen med diakonien, er et viktig supplement til politikeres handlingsrom, miljøfaglig spisskompetanse og teknologiutvikling.

Den norske kirke har med mandat fra Kirkemøtet arbeidet med påvirkning gjennom innspill til offentlige høringer og partiprogrammer. I tillegg er mange og viktige aktører innen blant annet næringsliv, finans og forskning ofte interessert i dialog og har ikke sjelden kommet lengre enn politikere. Innovasjon og teknologisk utvikling er en del av det grønne skiftet, og Den norske kirke må finne sin rolle for å støtte opp under dette. Konkrete innspill formuleres ofte sammen med andre organisasjoner, som for eksempel i arbeidsgruppene for klima, bærekraftsmålene eller biologisk mangfold under Forum for Utvikling og Miljø (ForUM)²³. Norges Kristne Råd, Kirkens Nødhjelp og misjonsorganisasjoner er viktige samarbeidspartnere. Rettferdskonferansen er blitt et av de bredeste økumeniske samarbeidstiltakene, og den har potensial til å bli et viktig møtested for kompetansebygging, samarbeid og påvirkningsmuligheter. Klimavalgalliansen²⁴ og Broen til Framtiden²⁵ er andre viktige samarbeidsplattformer.

Samarbeid med andre aktører er viktig, samtidig som det også er avgjørende at Den norske kirke som selvstendig aktør kommuniserer egne synspunkter. Kirkens tilstedeværelse og påvirkningsmulighet i det offentlige rom betinger en helhetlig

²³ Forum for utvikling og miljø (ForUM) er et religiøst og partipolitisk uavhengig nettverk som består av rundt 50 norske organisasjoner, deriblant Mellomkirkelig Råd. Se <http://www.forumfor.no/>

²⁴ Klimavalgalliansen er en partipolitisk uavhengig allianse med 70 organisasjoner som mobiliserer for å få klima høyere opp på den politiske dagsorden. Se <http://www.klimavalgalliansen.no/>

²⁵ Broen til framtiden er et samarbeid mellom fagbevegelsen, miljøbevegelsen og Den norske kirke som engasjerer seg for en politisk styrt omstilling som skaper 100 000 klimajobber og bremser oljeutvinningen. Alliansen arrangerer bl.a. årlige konferanser Se <http://broentilframtiden.com/>

teologisk refleksjon og god kirkelig hverdagspraksis. Synergien mellom indre bevisstgjøring, teologisk refleksjon og spiritualitet og handling gjennom grønne menigheter, grønn trosopplæring, og samarbeid med andre aktører, gir troverdighet. Grønn og bærekraftig tenkning og praksis må integreres i alle fagfelt og på alle nivå i kirken, noe som er krevende fordi saksfeltet er komplekst.

«Bærekraftsboka», som nå er trykt i flere opplag og utgitt på mange språk, er et godt eksempel på hvordan teologi og samfunnsengasjement kan holdes sammen slik at det inspireres til konkret handling. Boka viser seg å være en nyttig ressurs i lokale menigheters arbeid med å ta i bruk og synliggjøre kirkens kompetanse og relevans i realiseringen av bærekraftsmålene. De fleste bærekraftsmålene lar seg lett knytte an til kirkens samfunnsoppdrag, som gjennom generasjoner har kommet til uttrykk i arbeidet med diakoni, misjon og internasjonal solidaritet. Lokalt kan menighetene være viktige samarbeidspartnere for kommunenes arbeid med bærekraftsmålene. Her ligger det et stort potensial for kirkens aktive samfunnsengasjement og påvirkningsmuligheter. Bærekraftsmålene vil være en felles referanseramme for arbeidet med klima og miljø i årene framover, både lokalt, nasjonalt og internasjonalt. En videreutvikling av boka og tilhørende nettsted er en prioritert oppgave framover.

Kirkens Nødhjelps fasteaksjon har en viktig funksjon som arena for bred mobilisering, også for miljø og klima. Fasteaksjonen har de senere år tydelig vist hvordan miljø- og klimautfordringene henger sammen med økonomiske og sosiale forhold, og hvordan det lokale og globale henger nøye sammen. Målet må være at alle menigheter deltar i Fasteaksjonen og at hele menigheten engasjeres.

Frem mot 2030 vil Den norske kirke særlig prioritere å:

Være en pådriver for at det norske samfunnet oppfyller forpliktelsene som ligger i Parisavtalen og bærekraftsmålene

Finansieringen av både utslippskutt og klimatilpasning, fornybarsatsing og biodiversitet i fattige og sårbare land, må styrkes. Det grønne skiftet kan potensielt være et skifte kun for de som har økonomiske midler til nye investeringer. Internasjonalt kan svake økonomier i sør forhindre at bærekraftige løsninger blir valgt. Dette utfordrer til enda sterkere solidaritet. Den norske kirke må være en pådriver for midler til omstilling også i fattige og sårbare land. Fokuset på økonomisk vekst og bruk av BNP som målestokk for positiv samfunnsutvikling må suppleres med økonomiske modeller som tar nok hensyn til sosiale faktorer og jordas økologiske ressurser og begrensninger.

Øke bevisstheten om og vern av biologisk mangfold, både i eget arbeid og politisk påvirkningsarbeid

Den nevnte rapporten fra FNs naturpanel om tilstanden til verdens biomangfold og økosystemer²⁶ trekker blant annet fram arealforvaltning og restaurering av natur som tiltak for å bevare økologisk mangfold. 1/5 av arter i Norge står på rød liste, som

²⁶ <https://www.miljodirektoratet.no/aktuelt/nyheter/2019/mai-2019/naturpanelet-akselererende-og-alvorlig-utvikling-for-naturen/>

uttrykker at de kan bli utryddet de kommende årene. 90 % av disse trues av arealendringer. Som gravplassforvalter i mange kommuner kan Den norske kirke ved kirkelige fellesråd ha en viktig rolle for å beskytte biologisk mangfold. Kirkerådet har i samarbeid med KA og statens gravplassrådgiver utviklet en veileder for biologisk mangfold på gravplasser, og bistår kirkelige fellesråd som gjennomfører prosjekter på dette feltet. Dette arbeidet vil intensiveres de kommende årene. Også i politisk påvirkningsarbeid for å beskytte biologisk mangfold vil Den norske kirke ta en aktiv rolle.

I nært samarbeid med Kirkens Nødhjelp og de økumeniske organisasjonene ha særlig oppmerksomhet på internasjonalt samarbeid og solidaritet

Både nasjonalt og internasjonalt foregår det prosesser frem mot 2030 som forsøker å realisere mål for utslippsreduksjon og bærekraftig ressursforvaltning.

Bærekraftsmålene, EUs «Green Deal»²⁷, den norske regjeringens «Klimakur 2030»²⁸ og den svenske kirkens «Färdplan for klimatet»²⁹ er eksempler på slike planprosesser. Den norske kirke vil være en pådriver for prosesser som fremmer bærekraftsmålene.

Inkludere urfolks kunnskap om bruk av natur i sårbare områder

I FNs rapport om tap av biologisk mangfold kommer utvalget med forslag til tiltak som kan bedre situasjonen. Et av tiltakene er å fremme utdanning og kunnskap om bærekraftig forvaltning av naturen. Herunder peker de på viktigheten av at urfolks kunnskap inkluderes i myndigheters naturforvaltning. Dette gjelder særlig i områder hvor urfolk bor. Kirkenes Verdensråds eksekutivkomite har kommentert FNs rapport og påpekt at kirker har gode muligheter, kapasitet og ansvar for å medvirke til at tiltak som er foreslått i rapporten blir gjennomført. I Norge er plikten til å inkludere tradisjonell kunnskap i naturforvaltning et krav i naturmangfoldloven.

På tross av lovens anerkjennelse av tradisjonell kunnskap, er det i praksis utfordrende for forvaltningen å ta denne i bruk. Kunnskapen er lite dokumentert og lite tilgjengelig i skriftlige kilder eller kartdata. Det er i tillegg varierende kunnskap hos forvaltningsmyndighetene om hva tradisjonell kunnskap betyr og hvordan den kan inkluderes i beslutningsprosessen. Utfordringen kan også være at tradisjonell samisk kunnskap oppfattes som partsinnlegg i arealrettighetsspørsmål, og ikke en del av kunnskapsgrunlaget³⁰. Den norske kirke har, slik Kirkenes Verdensråd

²⁷ EUs green deal fra desember 2019 beskriver EUs klima- og miljøpolitikk som skal ivareta bærekraft i videre politikktutforming, gjennomføring og revisjon av eksisterende regelverk. Målet er klimanøytralitet i EU i 2050 og en mer bærekraftig og sirkulær økonomisk utvikling med mindre forurensning og lavere klimagassutslipp. Se <https://www.regjeringen.no/no/sub/eos-notatbasen/notatene/2020/feb/green-deal/id2689681/>

²⁸ Klimakur 2030 er en utredning fra januar 2020 for Norges regjering som viser hvordan ulike tiltak og virkemidler i ikke kvotepliktig sektor (blant annet transport, jordbruk, avfall og bygg og anlegg) kan gi minst 50 prosent utslippsreduksjon i ikke-kvotepliktige utslipp i 2030, sammenlignet med 2005. Se <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/klimakur-2030/id2688432/>

²⁹ "Svenska kyrkans färdplan for klimatet" er en handlingsplan som sikter på klimanøytralitet for Den svenske kirken innen 2030. Se: <https://www.svenskakyrkan.se/pressmeddelande/fardplan-for-klimatet-antagen?publisherId=1344892&releaseId=3267494&channels=3116725,3240407&webid=1374643>

³⁰ Se Sametingets melding om areal, 2018

påpeker, gode forutsetninger og ansvar for å peke på manglende strukturer for ivaretagelse av samisk tradisjonskunnskap i naturforvaltningen.

4. Utfordre til erkjennelse, omvendelse og endret atferd i møte med et truet skaperverk

Klima – og miljøkrisens kompleksitet og omfang må anerkjennes og kan bare løses i samspillet mellom myndigheter, næringsliv, sivilsamfunn og enkeltmennesker. Som borgere og forbrukere har den enkelte et handlingsrom å bli mer bevisst på. Det er grunn til å håpe at mange næringslivsledere går foran. Et tydelig og helhetlig engasjement handler også om kirkens troverdighet. Samtidig som kirken arbeider for interne tiltak og politisk overfor myndigheter og samfunn må den oppmuntre medlemmer til erkjennelse, omvendelse og endret atferd. Når pave Frans hevder at klimakrisen primært handler om moral, er dette et kall til kirkene om å gi etisk veiledning og vise til konkrete handlingsalternativer.

Dette er et landskap som den kristne kirke kjenner godt. Kirken har som sitt oppdrag å kalle til omvendelse bort fra alt som truer livet, til et liv i felleskap med Gud, medmennesker og skaperverket. Kirken har forkynt enkeltmenneskets ansvar, men også nåde, fellesskap og håp. De kommende årene må Den norske kirke hente frem disse erfaringene og anvende dem i møte med fellesskap og enkeltmennesker. Når menneskehetens handlinger truer alt det skapte, kan ikke kirken tie. Samtidig er kirkens kall ikke å stemple og støte bort, men å utfordre og invitere til fellesskap. Selv om det kreves rask handling for klima, må kirken lytte til mangfoldet av berørte stemmer, til urfolk, streikende ungdommer, oljearbeidere, bønder og andre som er redde og usikre i møte med store endringer og vanskelige omstillingskrav. Kirken må legge vekt på lange linjer og helhetsperspektiver for alle skapninger, økosystemer og mennesker. Kirken må fremme bærekraftige løsninger som tar vare på helheten i skaperverket. Kirken må utfordre til forsakelse og invitere til et liv i forsoning med alt det skapte.

Samfunnsforskere beskriver hvordan tre sfærer må samvirke for å oppnå nødvendig bærekraftig endring og transformasjon i samfunn³¹: den praktiske, den politiske og den personlige sfæren. Den personlige sfæren består av menneskers livssyn, tro, verdier og overbevisninger som danner utgangspunkt for valg og handlinger. Særlig her kan og må kirker og trossamfunn spille en viktig rolle i bærekraftsarbeidet. Kirken må gi konkret innhold til håpet om at endring til noe bedre er mulig. Kirken har lenge arbeidet med å rette søkelyset mot overforbruk og grådighet. Sammen med organisasjoner på miljøfeltet er det laget gode veiledninger for et enklere og mer miljøvennlig liv. Nylig har Det norske misjonsselskap gitt ut et hefte med grådighet som tema³². Sertifisering som «grønn menighet» er en viktig ressurs for å utvikle menighetene i en mer miljøvennlig retning. Det mangler ikke på ressurser og råd, og Den norske kirke må ta disse i bruk og gjøre de tilgjengelig for medlemmene.

³¹ <https://cchange.no/about/the-three-spheres-of-transformation/?fbclid=IwAR1IWicXJ44LQEQachCRVL6Oz84O48V7vtAzljhMBEeNYyeHcHPpIR9hZWY>

³² https://nms.no/wp-content/uploads/2020/08/NMS_Samtalehefte_2020_lavoppl.pdf

Økonomiske/administrative konsekvenser

Vedtakene som gjelder teologi og politisk påvirkning, vil følges opp innenfor ordinær drift. Vedtakene som gjelder Den norske kirkes egne utslipp, vil i ulik grad ha kostnader knyttet til oppfølging.

Å kutte klimautslipp fra reisevirksomhet med 53 % innen 2030 vil dels kunne bety besparing ved redusert reisevirksomhet, økte kostnader når dyrere reisemåter enn fly benyttes, samt mer bruk av de ansattes tid til reising.

Å stille krav til leverandører om bærekraft ved innkjøp og anskaffelser, vil i seg selv ikke nødvendigvis medføre merkostnader. Samtidig kan det i mange tilfeller innebære høyere utgifter enn om bærekraft ikke blir vektlagt.

Å utvikle en arbeidsgiverpolitikk som fremmer bærekraft vil ikke nødvendigvis ha høyere kostnader, da dette kan handle om blant annet endring av godtgjørelser.

Å bruke egen kapital til å fremme bærekraft kan potensielt gi mindre avkastning, og samtidig trekker nå store fondsforvaltere kapital ut fra olje og gass av økonomiske grunner.

Å gjøre Den norske kirke klimanøytral fra 2030 vil kunne ha en betydelig kostnad. Som nevnt i saken, er et foreløpig og svært usikkert anslag 8,5 million kroner pr år.

Å prioritere bærekraft og utslippsreduksjoner i forvaltning av kirkebygg, og vektlegge klimafotavtrykk ved nye kirkebygg, vil omfatte en lang rekke investeringer og enkelttiltak. KA lister på sine nettsider opp mange relevante tiltak der noen vil være gratis, andre koster flere millioner kroner. Ofte er nødvendige miljø- og enøk-tiltak del av et større bilde av nødvendige rehabiliteringer. Møre bispedømme har som første bispedømme i landet gjennomført en omfattende kartlegging av energibruken i kirkene. Det er mye å spare der kirkeansatte er bevisste på energibruken og moderne teknologi som led-lys, varmepumpe og automatisk styring av energibruken blir tatt i bruk. I de beste tilfellene er det spart inn inntil 40 prosent av energiutgiftene.

Forslag til vedtak i denne saken innebærer ikke direkte økonomiske forpliktelser, men utfordrer kirkelige fellesråd, bispedømmeråd og Kirkerådet til å prioritere dette innenfor sitt handlingsrom. Nasjonalt kan ett virkemiddel være å etablere et klimafond til utslippskutt knyttet til kirkebygg. Det vil dermed være opp til fremtidige budsjettvedtak hvor mye penger som blir satt av til dette.